

Eğitim ve zorunlu dersler

BİLGE YAĞMURLU*

byagmurlu@ku.edu.tr

Öğretmenler hep vardı, ilk çağlardan beri. O dönemlerde çok kısıtlı sayıda insan bilgiye sahipti ve bilgiyi aktaranlar en iyi öğretmen sayılırlardı. Zamanla bu değişti. Bu gün bilgiye erişim çok kolay. Öğretmeni iyi yapan özelliklerin başında çok bilmek ve bildiğini iyi belletmek gelmiyor artık.

Bugün iyi eğitimci, öğrenciyi güvenilir bilgiye nasıl ulaşacağı, ulaştığı bilgiyi nasıl değerlendireceği ve bunu hayata nasıl uygulayacağı konusunda kılavuzluk ediyor. Eşitlikçi, özgürlükçü, tartışmaya ve yeni fikirler üretmeye uygun bir ortam sağlıyor; öğrenciyi analitik düşünmeyi öğretiyor. Dolayısıyla eğitimcilerin rolü akademik konularla sınırlı değil.

Çocuklukta, gençlikte zamanın en çok geçtiği yerlerden biri okul. Ve bu dönemler genç yaşta insanın beyninde, vücudunda, yani kendisinde bir bütün olarak çok önemli değişikliklerin olduğu bir zaman. Pek çok şeyi ilk kez deneyimliyor insan. Sınıfın dışında da akranlarla ilişkiye giriyor. Teneffüs dediğimiz, nefes alma zamanları... Yapılandırılmış sınıf ortamında verilen eğitimin dışında bir başka eğitim yeridir bu serbest zamanlar. Derslerdeki gibi içerik belli değildir, başta bir yetişkin otorite figürü yoktur. Bir formatın olmadığı bu aralıklar, yetişkinlikteki çalışma hayatının bir provası gibidir. İş yerindeki gibi okulda da sorumluluklar, görevler vardır, ve biraraya konulan ve birlikte zaman geçirmesi gereken insanlar... Mahalledeki arkadaşlıklardan farklıdır bu. Mahallede illa ki kısıtlı bir ortamda, belli çocuklarla zaman geçirmek zorunluluğu yoktur; kaçacağı, tercih edeceği pek çok başka yer, bir oda, tek bir yakın arkadaşın evi veya yan mahalle vardır.

Okulda, onlarca çocukla sınırlı bir çevrede haftalar, aylar, yıllar geçirmek gerekir. Ve bu süreçlerde çok önemli beceriler elde edilir. Bu becerilerin arasında en önemlisi nedir diye sorarsanız, herhalde kendini denetleme becerisidir. Buna öz-denetim de deriz. Öz-denetim becerisi, davranış ve duygu kontrolünden sorumludur. Ve yaygın olarak bilinen aksine sadece saldırganlıkla alakalı değildir; obezite gibi yemek bozukluklarından, bağımlılıklara kadar her yaş döneminde öz-denetimin önemini gösteren durumlarla karşılaşırız.

Peki ne zaman ve nasıl olur bu becerinin gelişimi? Öz-denetimin gelişimi aslında dışarıdan içeriye doğru olur, yani çok küçük yaşlarda başkasının yönlendirdiği öz-denetim, sonraki yıllarda içten yönlendirilen bir kontrol becerisine dönüşür. İdeal olarak, erken dönemlerde çocuğun yaşına uygun olarak konan sınırlar, biri

Zorunlu derslerin bilim, kültür ve sanat temelli olması gerekir. Din dersi bu kategorilerden hangisine dahil olabilir diye bakarsak, en yakın olduğu kategori kültür. Avrupa Konseyi'nde din dersleri için getirilen kriterlere göre, kültür ve ibadet arasındaki sınırın geçilmemesi gerekiyor; Derslerde şayet din pratikleri öğretiliyorsa, o zaman bu derslerin kesinlikle zorunlu olmaması lazım. Gerçekten de kültürel açıdan ele alınacaksa verilen bilgiler, diğer derslerde de olması gerektiği gibi, nesnel, tartışılmaya açık olmalı.

tarafından doğru şekilde uygulanır. Bu biri, çocuktan daha deneyimli olan kişi, bir yetişkindir; doğru uygulama şekli ise bir sınırın neden konulduğunun etik değerlere referans verilerek anlatılmasıdır. Çok karmaşık gelmesin bu size; arkadaşının kafasına neden vurmaması gerektiğini anlatmak da etik değerlere atıf yapmayı gerektirir.

Yaşına uygun düzeyde açıklama yapılan çocukların bu bilgiyi işlemiyor olması olası değildir. Hiç şüphesiz çocuğunuz bazı şeyleri neden yapması veya yapmaması gerektiğini anlarsa da, istediğiniz davranış her zaman göstermeyebilir. Keza bir davranışın altında yatan çok çeşitli motivasyonlar vardır. Fakat diğer davranışsal kontrollerin yanı sıra çocuğa açıklama vermeye yönelik disiplin uygulamalarını kullanmaya devam ederseniz, vermek istediğiniz mantık çocuk tarafından içselleştirilecektir. Ve içselleştirilen değerler ve davranış standartları, uygulanma için bir otoritenin varlığına ihtiyaç göstermez. Siz, yani yetişkin, yani anne-baba ve eğitimci, orada olsanız da olmasanız da, çocuk kendiliğinden, benimsediği bu içsel standartlara uygun olarak davranacaktır. Buna çocuk odaklı eğitim deriz.

Bu eğitim, yetişkin odaklı eğitimden farklıdır, hem yöntem, hem de sonuçları

bakımından. Yetişkin odaklı eğitim, koşulsuz sualsiz itaat bekler, neden uygulanması gerektiğini anlatamadığı sebepsiz kurallara çocuğun uymasını ister. Ve bu kısa sürede etkili de olur. Ortalıkta kuralları koyan öğretmen, ebeveyn varken çocuk bunlara uyar. Ama oturtulmaya çalışılan o davranışı yetişkinin olmadığı zamanlarda ve yerlerde göstermez, çünkü neden öyle davranması gerektiğini anlamamıştır, açıklama içermeyen bu eğitim yüzünden kuralları içselleştirememiştir. Öz-denetim becerisi de bu otoriter yetişme bağlamında ideal şekilde gelişemez. Bir dış kontrolcüye ihtiyaç duyan, kendi başınayken uyması gereken kuralları bildirecek ve kontrol edecek birine ihtiyaç duyan kişi, kendini denetlemede problem yaşar. Riskli davranışları gösteren gençler de işte en çok bu yasakçı zihniyetteki evlerden ve okullardan çıkar.

O zaman iyi eğitimcinin özelliklerine şunları da eklememiz lazım: İyi eğitimci, gereksiz ve temelsiz, sebeplerini açıklayamayacağı yasaklar koymaz, istemediği davranışları yasaklar yoluyla kontrol etmeye çalışmaz, sorgusuz itaat beklemez, çocuğa gereksiz müdahalelerde bulunmaz; muhakemeye dayalı yöntemler kullanır, açıklama yapar, gözlemler, geribildirim verir, çocuğun yanında olur ve ona

yardım eder.

Çocuk büyütme ve yetiştirme arasında fark vardır. Anne-babalar gibi eğitimcilerin de temel görevi, çocuğun büyümesine değil, yetişmesine katkıda bulunmak, onu hayata her bakımdan donanımlı şekilde hazırlamaktır.

Eğitimde din

Peki bugünün eğitim anlayışında, din dersinin yeri var mı? Zorunlu derslerin bilim, kültür ve sanat temelli olması gerekir. Din dersi bu kategorilerden hangisine dahil olabilir diye bakarsak, en yakın olduğu kategori kültür. Avrupa Konseyi'nde din dersleri için getirilen kriterlere göre, kültür ve ibadet arasındaki sınırın geçilmemesi gerekiyor; Derslerde şayet din pratikleri öğretiliyorsa, o zaman bu derslerin kesinlikle zorunlu olmaması lazım. Gerçekten de kültürel açıdan ele alınacaksa din derslerinde verilen bilgiler, diğer tüm derslerde de olması gerektiği gibi, nesnel, tartışılmaya ve eleştirilmeye açık olmalı. Bu durumda, sadece tek bir dinin veya mezhebin inanışlarının belletilmesi ve diğerlerinin görmezden gelinmesi kabul edilebilir değil. Ülkemizde halihazırda zorunlu tutulan din dersleri bu kriterlerin hiçbirini karşılamıyor.

* Koç Üniversitesi